

Отримано: 28 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: n.o.moiseeva.kpi@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-68-70

Моїсєєва Н. О. Семантичні особливості прогресивних конструкцій в сучасній німецькій мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 68–70.

УДК: 811.11-112: 81'37

Моїсєєва Наталія Олегівна,кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРЕСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ
В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

Статтю присвячено дослідженню синтаксичних можливостей вираження аспекта прогресивності в сучасній німецькій мові. Авторка аналізує найбільш поширені на сьогоднішній день конструкції поєднання прийменників (та артиклів) *am*, *beim*, *im*, а також *dabei* з субстантивованими інфінітивами, які не лише називають дії, яку виконує агенс, але й акцентують увагу на її тривалості у часовому просторі. Крім того, об'єктом наукового інтересу виступає також форма так званого абзентиву – альтернативної прогресивної структури, яка поряд з інформацією про тривалість дії, також імплікує локативний компонент значення, який вказує на відсутність суб'єкта дії. Також у статті наводиться класифікація семантичних класів дієслів, що беруть участь в утворенні прогресивних форм, за критеріями «тривалість», «динамічність», «граничність», які мають вирішальне значення у визначенні «прогресивного потенціалу» дієслів та його сполучуваності з відповідними прийменниками. Результатом чого є подальше висвітлення чотирьох класів дієслів: *activities*, *accomplishments*, *achievements*, *states*. У дослідженні авторка також проводить порівняльний аналіз зазначених вище конструкцій на предмет можливості утворення ними граматичних форм пасивного стану, наказового способу, а також вживання з додатками різних відмінків, агентивними та неагентивними суб'єктами дії.

Ключові слова: аспект, категорія виду, німецька мова, прогресив, прогресивні конструкції.

Nataliia Moisieieva,PhD, Associate Professor at the department of Theory, Practice and Translation of German language
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»**SEMANTIC PECULIARITIES OF PROGRESSIVE STRUCTURES
IN MODERN GERMAN LANGUAGE**

The article deals with the syntactic possibilities of expressing the aspect of progressivity in modern German. The author analyzes the most common constructions of the prepositions (and articles) *am*, *beim*, *im*, as well as *dabei* with substantivized infinitives, which not only denominate the action performed by the agent but also emphasize its duration in temporal space. In addition, the object of scientific interest is also the form of the so-called absentive, an alternative progressive structure, which, in addition to information about duration, also implicates a locative component of the meaning, that indicates the absence of the subject in the moment. The article also describes the classification of semantic classes of verbs involved in the formation of progressive forms by the criteria «durative», «dynamic», «telic», which are crucial in determining the «progressive potential» of the verb and its co-occurrence with the corresponding prepositions. The result is a further consideration of the four verbs classes: *activities*, *accomplishments*, *achievements*, *states*. In the study, the author also performs a comparative analysis of the listed above constructions, in particular for their potential capability to build grammatical forms of the passive voice and imperatives, as well as the use of different objects, agentive and non-agentive subjects of action.

Key words: aspect, grammatical aspect, German, progressive, progressive constructions.

Німецька мова, як і будь-яка мова світу, перебуває у безперервному розвитку, адаптується відповідно до вимог часу та актуальних потреб мовців. Саме так виникають нові граматичні можливості вираження певних змістів, що зазвичай спочатку відбувається на рівні розмовної мови. Категорія виду й зокрема аспект прогресивності дії притаманні багатьом мовам світу. Однак у німецькій мові конвенційні граматики обережні щодо термінологічного визначення «прогресивного», тому що всі вони написані відповідно до нормативного мовного стандарту, що виключає розмовні форми з «правильного» лінгвістичного вживання. Проте, в словниках та інших довідкових джерелах вже зустрічаються подібні варіанти, наприклад, «*Er ist am Schreiben*» з поміткою «*Verlaufsform*». Отже, це мовне явище неможливо ігнорувати, але його граматичний статус вимагає розгляду і детального аналізу [3, с. 2].

Питанням теоретичного осмислення та систематизації прогресивних конструкцій, а саме конструкцій з субстантивованим інфінітивом, які поступово витісняють з ужитку форму дієприкметників недоконаного виду, почали займатись відносно недавно – з 2000 року, що свідчить про новизну не лише нашої наукової розвідки, але й про об'єкт дослідження в цілому. Проблема прогресивного аспектуального значення в німецькій мові представлена переважним чином в працях таких зарубіжних вчених як Гельмут Глюк, Каспер Гроот, Олаф Краузе, Карен Х. Еберт та ін. Однак через неодностайність дослідників у своїх класифікаціях, а також швидкий розвиток і дедалі активніше вживання прогресивних форм, це питання залишається актуальним і потребує подальшої систематизації і глибшого аналізу, зокрема семантичної диференціації значень.

В енциклопедичних джерелах наводиться наступне визначення для форм прогресії: (*Sprachwissenschaft*) (*besonders in der englischen Sprache übliche*) *Form des Verbs, die angibt, dass eine Handlung, ein Geschehen gerade abläuft* [1]. Проводячи вже традиційно паралелі з англійською мовою, в якій для вираження тривалості дії використовують морфологічні засоби, зокрема суфікс *-ing*, в німецькій мові все не так однозначно, і доводиться вдаватися до інших можливостей. Під «прогресивністю» деякі дослідники (Glück [4], Rödel [8], Zifonun [10]) розуміють, наприклад, тільки форму, утворену за допомогою *am*, а інші засоби вираження тривалості дії називають «конкурентними формами». Є й такі, хто поряд з *am*, прогресивними також вважає структури з *beim*, а також деякі інші форми [3, с. 16].

Самим очевидним видається визначення прогресива через його смислове навантаження – опис дії або події в процесі. У цьому сенсі прогресивний аспект синтаксично виражається наступними конструкціями [6, с. 51]:

- 1) *am + V Inf + Form von sein (Er ist am Telefonieren)*;
- 2) *beim + V Inf + Form von sein (Er ist beim Telefonieren)*;
- 3) *dabei + Form von sein + zu-Inf (Er ist dabei, den Plan zu entwerfen)*;
- 4) *im + V Inf + Form von sein (Die Temperaturen sind im Sinken)* [2, с. 48].

В певному розумінні підсилювачами в німецьких реченнях з вище переліченими конструкціями виступають такі лексичні маркери прогресивності, як *gerade, eben, noch, nun, jetzt* [3, с. 16].

Крім наведених прийменникових конструкцій, для опису тривалих подій, дій і процесів також виділяють так звану форму абзентива (Absentiv), яка вперше згадується в спеціальній літературі в 2000 році, і яка використовується для тих випадків, коли дійова особа відсутня в момент обговорення, а виражена інфінітивом дія вказує на причину її відсутності [5, с. 16]. Формула утворення абзентива – *Form von sein + V Inf (Am Nachmittag war er noch Arbeiten)*

Однак питання про можливість віднесення абзентивних структур до категорії прогресивності на сьогоднішній день дискусійне.

Проблема полягає саме в локативному компоненті значення, який в конструкціях з абзентивом імплікує інформацію про те, що суб'єкт дії є відсутнім, сама ж конструкція відповідає на питання «Де Х?» [5, с. 701]:

Herr Breuer, als ich bei Ihnen anrief, sagte mir Ihre Frau, Sie wären Tennis spielen [7, с. 26].

Наведений приклад хоча і має на увазі певну тривалість дії, проте в першу чергу дає інформацію про те, де на цей момент (не) знаходиться особа, а не про те, що вона робить в момент висловлювання.

Тому в деяких класифікаціях при характеристиці абзентива поряд з традиційним аспектом значення «бути залученим до певної діяльності», також відзначають «перебувати в звичному місці діяльності» [3, с. 40].

Аналізуючи численні автентичні приклади, вчені прийшли до висновку, що конструкція *am + V Inf + Form von sein* – це не регіональний варіант, обмежений розмовною мовою або ж неформальними контекстами, а повноцінне мовне явище, яке частково увійшло і в письмову мову, хоча і зустрічається там досить рідко. Натомість конструкції з *beim* і *dabei* на сьогоднішній день мають обмежену сферу використання [2, с. 43-49]. Більш того, детальне вивчення окремих парадигм вказує на той факт, що прогресивна конструкція з *am* є найбільш граматицізованою, вживається в усіх особах і числах, а також майже у всіх тимчасових формах, за винятком форм перфекта, смислове навантаження якого лише умовно поєднується з прогресивністю: *Ich bin den ganzen Tag am Backen gewesen* [3, с. 18-19].

В цілому конструкція *am + V Inf + Form von sein* може слугувати вираженню наступних значень [5, с. 72, 74]:

- 1) незавершеність дії: *Du bist nicht am Film gucken? Der läufst doch gerade*
- 2) другорядні фонові події: *Als das Ehepaar vor kurzem mit seiner dreijährigen Tochter in das Haus einzog, waren die Handwerker noch am arbeiten.*
- 3) ітеративність (повторення): *Ich liebe den Kontakt mit Menschen, bin immer stets Leuten am Helfen und es macht mir einfach Spaß.*
- 4) співвіднесеність з майбутнім: *Bin auch grad am Bike kaufen und wollte von den Spezialisten hier wissen, was sich da mit der Lackgeschichte bei Lapierre tut.*
- 5) звичність певної дії (нерідко в поєднанні з *nur* або *immer*), часто з оцінним компонентом значення [7, с. 149, 241]: *Du bist immer nur am Arbeiten und hast nie Zeit für mich.*

Конструкція *beim + V Inf + Form von sein* частково еквівалентна конструкції з *am*, в зв'язку з чим вони не взаємозамінні, оскільки перша може використовуватися лише у реченнях з агентивними суб'єктами. Тобто її використання з пасивними і імперативними формами неможливо, а використання декількох часів у висловленні буде звучати незвично:

- 1) *Die Spielgeräte sind geliefert, wir sind beim Aufbauen!*
- 2) *Hallo, ich bin gerade beim Kaufen eines neuen Autos und habe den Prius im Auge* [3, с. 33].

Прогресивна форма з прийменником *im* подібна до конструкції з *am*, якщо ж порівнювати її з конструкцією *beim + V Inf + Form von sein*, то слід зазначити, що вони виключають одна одну [2, с. 48]. Конструкція *im + V Inf + Form von sein* не може брати участь в утворенні пасивних і імперативних форм. Однак через використання неагентивних дієслів у своїй структурі за своїм значенням вона близька з конструкції пасивного стану і може розглядатися як їх альтернативна форма [3, с. 38-39].

Прогресивна конструкція *dabei + Form von sein + zu-Inf* легко поєднуються з прямими додатками, а також додатками в давальному відмінку:

1. *Sie ist dabei, die Zeitung zu lesen.*
2. *Eine Schwester war gerade dabei, ihr zu helfen, sich für das Frühstück aufzusetzen.*

Утворення наказового способу, проте, традиційно неможливе [3, с. 39-41]. Що стосується використання зазначеної конструкції у пасивному стані, то з цього приводу існують суперечливі думки. Деякі дослідники наполягають на тому, що це неможливо [6], інші ж згадують у своїх роботах тисячі прикладів, джерелами яких, серед іншого, є авторитетні видання (наприклад, видавництва de Gruyter), а також інтернет-ресурс спільноти «Німецька мова» (Verein Deutsche Sprache, VDS) [6]:

1. *Ein Land, welches seine Volkslieder vergisst, ist dabei, vergessen zu werden.*
2. *Die Bezeichnung «dunkles Jahrhundert» oder auch «dunkle Jahrhunderte», wie es oft mit übertriebenem Pessimismus heißt, ist dabei, unbewertet zu werden, und wird vielleicht langsam aus dem Sprachgebrauch verschwinden.*

Якщо проаналізувати часові форми, в яких вживаються прогресивні конструкції, то можна побачити реалізацію майже всіх граматичних часів (Präsens, Präteritum, Perfekt, Futur I, Plusquamperfekt, Futur II) окрім Perfekt II (з. В. *Sie hat gelesen gehabt*) та Plusquamperfekt II (з. В. *Sie hatte gelesen gehabt*), прогресив яких абсолютно неможливий.

В рамках нашого дослідження ми вважаємо за доцільне проаналізувати також семантичні класи дієслів, які беруть участь в утворенні прогресивних форм, і визначають зміст висловлення в цілому. Виходячи з критеріїв [+ / – тривалість],

[+/- динамічність], [+/- граничність] виділяють 4 семантичних класи дієслів: дії (activities), виконання (accomplishments), досягнення (achievements), стану (states) [3, с. 69].

Відповідно до вище наведених критеріїв дієслова дії (activities) характеризуються наявністю характеристик [+ тривалість], [+ динамічність], [- граничність] і несуть в собі яскраво виражений аспект прогресивності: *schreiben, arbeiten, essen, kochen, tanzen* тощо. Варто зазначити, що дієслова цього класу легко утворюють конструкції з *am* і *beim*, комбінації з *dabei* проте не можливі:

- a) *Er ist am Schreiben / Arbeiten / Essen / Kochen / Tanzen.*
- b) *Er ist beim Schreiben / Arbeiten / Essen / Kochen / Tanzen.*
- c) *Er ist dabei, zu schreiben / arbeiten / essen / kochen / tanzen* [6, с. 62].

Дієсловам виконання (accomplishments) притаманні такі ознаки: [+ тривалість], [+ динамічність], [+ граничність]. Вони утворюють всі основні форми прогресивності:

- a) *Er ist am Kaffeekochen.*
- b) *Er ist beim Kaffeekochen.*
- c) *Er ist dabei, Kaffee zu kochen* [6, с. 65].

Дієслова досягнення (achievements) виявляють відповідність таким критеріям, як [-тривалість], [+ динамічність], [+ граничність], і вказують на те, що процес ще не до кінця завершений: *Ich bin am verdursten und nehme mir eine Bionade aus dem Kühlschrank* [3, с. 70].

Дієслова стану (states) або статичні дієслова відповідають ознакам [+ тривалість], [- динамічність], [-граничність], і вказують на певний стан, а не дію чи процес. У зв'язку з цим логічним видається той факт, що вони не можуть вживатися для вираження прогресивності. В межах цієї групи дієслів виділяють подальші 4 підкласи, пов'язаних між собою ієрархічними відносинами [9]:

1. Так звані дієслова спокою, які все ще відносно часто поєднуються з прогресивною формою, наприклад, дієслова положення *sitzen, stehen, liegen*, а також дієслово *schlafen*.

2. Дієслова чуттєвого сприйняття (наприклад, *fühlen, hören, sehen, riechen*) і емоцій (наприклад, *hassen, hoffen, lieben*), для яких форми прогресивності припустимі лише за певних умов і диктуються різними варіантами інтерпретації. Такі приклади можна зустріти, якщо дієслова в реченні виражають не статичний стан як такий, а швидше розуміються як вид діяльності (наприклад, *Sie ist (gerade) dabei, Musik zu hören*) [6, с. 68].

3. Дієслова ментальних станів і інтелектуальних зав'язків типу *glauben, meinen, denken, verstehen*, досить рідко зустрічаються в прогресивних формах.

4. Так звані «співвідношення», тобто такі дієслова, як *enthalten, bestehen (aus), besitzen, beherrschen, gehören (zu), anhängen (von)*, практично ніколи не виражають тривалість.

В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що незважаючи на відсутність категорії виду як такої, в німецькій мові на сьогоднішній день вже чітко ідентифікується низка форм для вираження тривалості і граничності дії, що мають певні семантичні та граматичні особливості. Перспективу подальших досліджень, на нашу думку, становить аналіз поширеності і частоти використання форм прогресива, який дозволить оцінити перспективи отримання нормативного статусу прогресивними конструкціями

Література:

1. Duden Online-Wörterbuch. URL: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Verlaufsform>
2. Ebert Karen H. Progressive aspect in German and Dutch. *Interdisciplinary Journal for Germanic Linguistics and Semiotic Analysis*. 1996. № 11. S. 41-62.
3. Gargyan Gabriella. Der am-Progressiv im heutigen Deutsch. Neue Erkenntnisse mit besonderer Hinsicht auf die Sprachgeschichte, die Aktualität und den kontrastiven Vergleich mit dem Ungarischen: Doktorarbeit. ... Ph.D. : 1995-2003. Szeged, 2010. – 288 S. – Bibliogr. : S. 188-197.
4. Glück Helmut. Die Verlaufsform in den germanischen Sprachen, besonders im Deutschen. *Thielemann, K. Welke*(Hg.): *Valenztheorie – Einsichten und Ausblicke*. Münster: Nodus Publikationen, 2001. S. 81- 96.
5. Groot Casper de. The absentive. *Dahl, Östen* (Hrsg.): *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 2000. S. 693-719.
6. Krause Olaf. Progressiv-Konstruktionen im Deutschen im Vergleich mit dem Niederländischen, Englischen und Italienischen. *Sprachtypologie und Universalienforschung*. Volume 50, Issue 1. Berlin, 1997. S. 48-82.
7. Krause Olaf. Progressiv im Deutschen. Eine empirische Untersuchung im Kontrast mit Niederländisch und Englisch. Niemeyer, Tübingen 2002. 255 S. ISBN 3-484-30462-6.
8. Rödel Michael. Grammatikalisierung und die Folgen: Der Infinitiv in der deutschen Verlaufsform. *Muttersprache*. 2002. № 2. S. 138-151.
9. Schopf Alfred. Die sogenannten Verben ohne Verlaufsform im Englischen. *Linguistische Berichte*. 1969. Heft 4. S. 28-42.
10. Zifonun Gisela, Hoffmann Ludger, Strecker Bruno. Grammatik der deutschen Sprache: Dokumentation der grammatischen Strukturen. Berlin, New York : Bd. 3., 1997. – 2659 S